

מובא במשנה מחלוקת בין רבי אליעזר לחכמים, האם אפשר לגרש אשה ע"י גט ואמירה של "הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני". ונחלקו התנאים מה הכוונה, האם זהו שיוור או תנאי, אך סוף סוף לשיטת חכמים אין זה גט, ואינה מגורשת. ולשיטת רבי אליעזר הגט חל עם תנאו או שיוור, כלומר, היא מגורשת ואסור לה להינשא לאותו איש פלוני.

הגמרא מספרת שלאחר מותו של רבי אליעזר נכנסו זקנים להקשות על שיטתו של רבי אליעזר, ולחזק את שיטת חכמים, וכך לשון הגמרא (שם פג.):

ת"ר: לאחר פטירתו של ר"א, נכנסו ארבעה זקנים להשיב על דבריו, אלו הן: רבי יוסי הגלילי, ור"ט, ורבי אלעזר בן עזריה, ור"ע.

- נענה ר"ט ואמר: הרי שהלכה זו ונישאת לאחיו של זה שנאסרה עליו, ומת בלא בנים, לא נמצא זה עוקר דבר מן התורה? הא למדת, שאין זה כריתות.
- נענה רבי יוסי הגלילי ואמר: היכן מצינו אסור לזה ומותר לזה? האסור אסור לכל, והמותר מותר לכל! הא למדת, שאין זה כריתות.
- נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר: כריתות - דבר הכורת בינו לבינה, הא למדת, שאין זה כריתות.
- נענה ר"ע ואמר: הרי שהלכה זו ונישאת לאחד מן השוק והיו לה בנים, ונתארמלה או נתגרשה, ועמדה ונישאת לזה שנאסרה עליו, לא נמצא גט בטל ובניה ממזרים? הא למדת, שאין זה כריתות.
- אמר להן רבי יהושע: אין משיבין את הארי לאחר מיתה.. ומאי פירכא דר' יהושע? דתנאי, א"ר יהושע: מקיש קודמי הויה שניה לקודמי הויה ראשונה, מה קודמי הויה ראשונה דלא אגידא באיניש אחרינא, אף קודמי הויה שניה דלא אגידא באיניש אחרינא.

חמישה אופנים בו מקשים חכמים על שיטת רבי אליעזר:

- רבי טרפון- במידה והגרשה מתחתנת עם האח של האדם שנאסר ע"י תנאי או שיוור, והוא מת ללא בנים, אזי אין האח יכול לייבם. ואומר רבי טרפון ששיטה זו **עוקרת דבר מהתרה**, שאין אפשרות לקיים ייבום (ולכן הלכה כחכמים).
- רבי יוסי הגלילי- **שאינ אפשרות שיהיה איסור לאחד ולא לשני, וכן היתר לאחד ולא לשני**. וכאן לכאורה יש גט שמתיר אותה לכל העולם חוץ מאחד (ולכן הלכה כחכמים).
- רבי אלעזר בן עזריה- כתוב בתורה "**כריתות**" **הכוונה דבר שכורת בינו לבניה לגמרי**, ללא שתהיה אסורה על מישהו מחמת המגרש (ולכן הלכה כחכמים).
- רבי עקיבא- במידה והגרשה התחתנה והביאה ילדים, ולאחר מכן מת הבעל השני והתחתנה שוב עם זה שאסורה עליו בגט של הראשון, **אזי הגט בטל ובניה ממזרים** (ולכן הלכה כחכמים).
- רבי יהושע- כמו שלפני הנישואין היא הייתה פנויה ומותרת לכל העולם, כך אחרי הגירושין היא מותרת לכל העולם ואיננה אחזרה וקשורה לאיש.

רבי יהושע מצד אחד אומר ש"אין משיבין על הארי לאחר מיתה", וסוף סוף הוא גם לא מסכים עם שיטת רבי אליעזר! ועוד יש לעיין במבנה של חמשת התנאים, ומדוע כל אחד הביא ראייה אחרת? עוד אומר רבא שיש להקשות על כל השיטות חוץ משיטתו של רבי אלעזר בן עזריה, ויש לעיין בחלק מהקושיות על התנאים. שהרי ישנם קושיות שאפשר לתרץ, וכן יש להבין האם התנאים לא ידעו את הקושיא הפשוטה שרבא הקשה.

למשל, רבי טרפון סובר שאין לעקור דבר מהתורה, הגמרא מבינה שהכוונה "גורם לעקור דבר מהתורה". ומקשה, שהרי מותר להתחתן עם הבת של אחיו, והרי אם ימות אין היא תיפול לייבום! והרי גורם לעקור ייבום מהתורה! ויש לשאול, וכי רבי טרפון לא ידע דבר פשוט זה? התלמוד הבבלי נשאר בקושיא. אך בירושלמי מתרצים כך (פ"ט ה"א):

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בִּי רַבִּי בּוֹן, סִבְרָא טַעְמָא, הַתּוֹרָה אֶסְרֶת עָלָיו בְּרֵם הֶקָא הוּא אֶסְרָה עָלָיו.

כלומר יש הבדל משמעותי, התורה אסרה לייבם את בתו, אך כאן התנאי שעשה המגרש הוא מה שעוקר את הדבר מהתורה. עולה מהאמור שההבדל בין הבבלי לירושלמי, האם ר"ט התכוון לומר שהוא ממש עוקר דבר מהתורה ע"י התנאי, או גורם לעקור דבר מהתורה. ע"כ יש להבין את המהלך בצורה מעמיקה, וכך ביאר החזון איש את סוד הדברים כך (אהע"ז עמ' 554):

אלא מעתה בת אחיו כו' היינו פרכא לא נעלמה מר"ט זה, **אלא ענינו שמוסד ה' ליראיו נתגלה לרבותינו ז"ל ההלכות הנשכחות כאשר העמיקו בנפשם ז"ל והופיע עליהם רוח"ק, וזו שהזכירו הוא רק פתח השקפתם**. ונראה לר"ט דדיני גיטין וקדושין שבתורה לא ניתנו בתנאים המעכבים את היבום.

כלומר, רבי טרפון עוסק בדיון כללי של תורה אל מול תנאי האדם. ומה שכלול בתורה הוא חלק ממנה, ואין התורה סותרת את עצמה ח"ו. מה שאין כן בתנאו של האדם שיכול לעקור דבר מהתורה, ופתח השקפה זו תמנע את ההלכה כשיטת רבי אליעזר (שגט הנ"ל כשר). אפשר לראות שכל תירוץ יש לו ייחודיות אחרת, מהכלל הכללי ביותר: א. התורה. ב. איסור והיתר בתורה. וירידה אל הנושא: ג. כריתות מלאה בזוגיות. ד. התולדות, בנים ממזרים. ה. פניות האשה לגמרי (אולי מבנה זה רומז לנרנח"י שהשתיים הראשונות מרחפות מעל הנושא). וכך נראה לענ"ד ההבדל בין כל התנאים לרבי יהושע:

- פגיעה** במסגרת התורה.
- פגיעה** באיזון הכללי של האיסור וההיתר.
- פגיעה** במסגרת הזוגית הכללית, צריך שיהיה כריתות.
- פגיעה** בהמשכיות- בבנים.
- האשה חוזרת להיות פנויה לגמרי** (כלומר שלא קשורה באף אדם).

רבי יהושע איננו 'משיב על הארי לאחר מיתה' כלומר, הוא איננו שולל את דברי רבי אליעזר, אלא מסביר את שיטת חכמים! וכך יש לדייק מלשון הגמרא: "לדידי נמי אית לי פירכא, מיהו בין לדידי בין לדידכו - אין משיבין את הארי לאחר מיתה." כלומר גם לשיטתו יש קושיא על ר"א אך לא באופן ששוללת אותו, אלא כהליכה אחרי שיטת חכמים (עיי' תפארת יעקב).